

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2025

PREPARING CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENTS FOR FAMILY

Haqberdiev Jamoliddin Abdug'affor ugli

Jizzakh State Pedagogical University,

Teacher of the Department of Special Pedagogy

e-mail: haqberdiyevjamol1992@gmail.com

ORCID0000-0003-3044-625X

Annotation: This article covers the content, purpose, psychological and pedagogical conditions of the process of preparing children with hearing impairments for family life, as well as effective ways of working with parents. Also, the issues of adapting the child to family life and ensuring his socialization based on modern approaches of special pedagogy (surdopedagogy) are analyzed.

Keywords: Deaf children, hearing impaired, surdopedagogy, family upbringing, social adaptation.

Аннотация: В данной статье освещены содержание, цель, психолого-педагогические условия процесса подготовки детей с нарушениями слуха к семейной жизни, а также эффективные пути работы с родителями. Также на основе современных подходов специальной педагогики (сурдопедагогики) анализируются вопросы адаптации ребенка к семейной жизни, обеспечения его социализации.

Ключевые слова: Глухие дети, слабослышащие, сурдопедагогика, семейное воспитание, социальная адаптация.

Inson bolasi dunyoga kelar ekan, u mustaqil harakatlanish, yurish, o'qish, yozishdan boshlab tabiat va jamiyatning barcha murakkab qonunlari bilan yuzma-yuz kelganda nimalar qilish kerakligiga o'rgatiladi yoki bunga maxsus o'qitiladi. Ma'lumki, hayotimizning yarmidan ko'pini qamrab oladigan, chinakam, to'laqonli insoniy baxtni in'om etadigan yoki aksincha, har tomonlama ta'minlanganligimizga qaramasdan, bizning baxtimizni yarimta qiladigan ham oilaviy hayotdir.

O'zbekiston mustaqilligi tufayli Respublikada oila muammolari davlat ahamiyatiga molik bo'lgan masalalar qatoridan rasmiy ravishda o'rin oldi. 1998-yilni "Oila" yili deb e'lon qilinishi, "Oila" ilmiy-amaliy Markazining tashkil etilishi, Respublikada oila manfaatiga qaratilgan maxsus Davlat dasturining qabul qilinishi, uning mantiqiy davomi sifatida 1999-yilni "Ayollar yili" deb e'lon qilinishi, viloyatlarda oilaga xizmat qiluvchi turli maslahatxonalarning tashkil etilishi, yuqoridagi flk rimizning dalilidir.

Oilaviy tarbiya bolaning shaxsiy kamolotida, axloqiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar (kar va zaif eshituvchi) uchun bu jarayon yanada murakkab kechadi, chunki ular tashqi dunyo bilan to'liq muloqot qila olmasligi sababli, ijtimoiy tajribani o'zlashtirishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli, ularni oilaga tayyorlash – maxsus pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biridir.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar nutqni to'liq idrok eta olmagani uchun atrofdagilar bilan muloqotda sustlik seziladi. Ularning emotsional holati tez o'zgaruvchan, ijtimoiy moslashuv darajasi past bo'lishi mumkin, nutqiy va kognitiv rivojlanishi ko'proq vizual va harakatli idrokka asoslanadi. Shu bois, ularni oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onalar, pedagoglar va psixologlar hamkorlikda ishlashlari zarur.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2025

Karlik, keyingi karlik, zaif eshitish kabi tushunchalarni aniq farqlash va eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik-pedagogik xarakteristikalarini tuzish mumkin bo'lishi uchun, ularning toifalarini to'g'ri differentsiatsiyalash kerak bo'ladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni tasniflash muammolari V. I. Fleri, N. M. Latovskiy, N. A. Vasilev, F. A. Rau, F. F. Rau, R. M. Boskis, S. A. Zankov, A. I. Dyachkov, I. V. Neyman kabi olimlar ishlarida o'rganilgan. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni psixologik-pedagogik jihatdan to'g'ri tasniflash ularni o'qitish nazariyasi va amaliyoti, to'g'ri tashhis qo'yish, kar bola o'qishi kerak bo'lgan muassasa tipini belgilash uchun katta ahamiyatga ega.

Klassifikatsiya (tasnif) asosida quyidagi mezonlar mavjud bo'ladi: 1) eshitish qobiliyatini yo'qotganlik darajasi; 2) eshitish qobiliyatini yo'qotgan vaqt; 3) nutqiy rivojlanganlik darajasi. Yuqorida ta'kidlanganimizdek, bola eshitish qobiliyatini, turli vaqtda va turli darajada yo'qotishi mumkin. Shunga ko'ra eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning quyidagi uchta asosiy guruhi farqlanadi

(R. M. Boskis tasnifi):

- Nutqi bo'lmagan karlar (eski tasnif bo'yicha kar-soqov, gunglar).
- Nutqi saqlangan kar bolalar (keyin kar bo'lganlar).
- Zaif eshituvchi bolalar.

Kar va zaif eshituvchi bolalarni oilaviy tarbiyalashning vazifalari va mazmuni ularning yoshiga bog'liq. Oilada nutqni shakllantirish, eshitish idrokini rivojlantirish bo'yicha ishlar ota-onalarning pedagogik faoliyatining barcha qismlariga kiradi va bola hayotining barcha jabhalari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Eshitishda muammosi bor bo'lgan bolalarni oilaga tayyorlashdan maqsad- eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni oilaviy hayot sharoitlariga moslashtirish, ijtimoiy rol va munosabatlarni o'zlashtirishga yordam berish.

Eshitish qobiliyati zaif yoki kar bolaning har bir yoshida oilada ota-onalar turli xil vazifalarni bajaradilar, masalan: sog'liqni saqlash va mustahkamlash, kasalliklarning oldini olish, karlik oqibatlarini bartaraf etish, muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, ijtimoiy moslashish, bolaning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish, uning xotirasi, fikrlashi, nutqi; ijobiy axloqiy fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirish; shaxsning faol mehnat va ijtimoiy pozitsiyasini tarbiyalash, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish kabilar.

Asosiy vazifalar:

1. Bolaning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish;
2. Mustaqil fikrlash va o'zini ifoda etish malakasini shakllantirish;
3. Ota-onalar va oila a'zolariga surdopedagogik maslahatlar berish;
4. Bolaning emotsional barqarorligini ta'minlash;
5. Oilada sog'lom psixologik muhitni yaratish.

Alohida ijtimoiy institut sifatida oila o'zining tarbiya uslubi, tajribasiga ega. Biroq, bugungidek, tezkor davrda ota-onalarning barchasi ham yetarli darajada pedagogik bilimlarga ega emaslar. Bu esa o'z-o'zidan ta'lim muassasalari tomonidan oilalarga ijtimoiy-pedagogik yordam ko'rsatilishini taqozo etadi.

Ijtimoiy-pedagogik jihatdan oilalarga ko'rsatiladigan yordam uch asosiy xususiyatga ega bo'ladi. Ya'ni: 1) ta'limiy – ta'lim berish va tarbiyalash; 2) psixologik – ruhiy jihatdan qo'llab quvvatlash, ruhiy zo'riqlashlarni bartaraf etish va qayta tiklash; 3) vositachilik – tashkil etish, ta'lim va tarbiyada yuzaga keluvchi muammolarning oldini olish, mavjud muammolarni bartaraf etish orqali bola xulq-atvoridagi og'ishlarni yoki fiziologik nuqsonlarni bartaraf etish hamda zarur axborotlar bilan ta'minlash.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolani oilaga tayyorlash faqat maktab yoki internat muassasasi doirasida amalga oshirilmaydi. Bu jarayonda oila – pedagog – psixolog – logoped o'rtasidagi uzviy hamkorlik muhim o'rin tutadi. Pedagoglar ota-onalarga muloqot uslublarini (imo-ishora,

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2025

labdan o'qish, yozma muloqot) o'rgatish, uy sharoitida nutqni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etish va ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlash yo'nalishlarida yordam berishlari lozim.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolani oilaga tayyorlashda ota-onalarning ruhiy holati va tayyorgarligi muhim. Shuning uchun ular uchun psixologik treninglar, surdopedagogik seminarlar, maslahat mashg'ulotlari va tajriba almashish klublari tashkil etilishi zarur. Bu tadbirlar ota-onalarning bolaga nisbatan to'g'ri munosabatini shakllantiradi va ularni qo'llab-quvvatlash mexanizmini kuchaytiradi.

Alohida ijtimoiy institut sifatida oila o'zining tarbiya uslubi, tajribasiga ega. Biroq, bugungidek, tezkor davrda ota-onalarning barchasi ham yetarli darajada pedagogik bilimlarga ega emaslar. Bu esa o'z-o'zidan ta'lim muassasalari tomonidan oilalarga ijtimoiy-pedagogik yordam ko'rsatilishini taqozo etadi.

Ijtimoiy-pedagogik jihatdan oilalarga ko'rsatiladigan yordam uch asosiy xususiyatga ega bo'ladi. Ya'ni: 1) ta'limiy – ta'lim berish va tarbiyalash; 2) psixologik – ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ruhiy zo'riqlashlarni bartaraf etish va qayta tiklash; 3) vositachilik – tashkil etish, ta'lim va tarbiyada yuzaga keluvchi muammolarning oldini olish, mavjud muammolarni bartaraf etish orqali bola xulq-atvoridagi og'ishlarni yoki fiziologik nuqsonlarni bartaraf etish hamda zarur axborotlar bilan ta'minlash.

Oilalarga ijtimoiy-pedagogik yordam ko'rsatishning dastlabki bosqichida ijtimoiy-pedagog tomonidan “Oila xaritasi”ning shakllantirilishi jarayon muvaffaqiyatini ta'minlaydi. “Oila xaritasi” shartli ravishda ikki qismga ajratiladi. Ya'ni:

1) asosiy qism – unda oilaning har bir a'zosining tavsifi, tug'ilgan sanasi, oila maqomi, yashash sharoitlari, qo'shnichilik, oilaning diniy va milliy mansubligi to'g'risidagi ma'lumotlar aks ettiriladi;

2) ilova – unda oilada bola tarbiyasini tashkil etish jarayonining mohiyati (ota-onalarning bola tarbiyasi uchun ajratayotgan vaqtlari, uning shakllari, bu jarayondagi faoliyatlari, farzandlar shaxsini yorituvchi (masalan: bolaning qiziqishlari, xohish-istaklari, intilishlari, do'stlari, salomatligi holati va boshqalar to'g'risidagi) ma'lumotlar yoritiladi.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bola jamiyatda o'z o'rnini topishi, mustaqil qaror qabul qila olishi uchun kasb-hunarga yo'naltirish, ijtimoiy faoliyatlarda ishtirok ettirish, muloqot madaniyatini o'rgatish va o'ziga xizmat ko'rsatish malakalarini rivojlantirish zarur. Bu esa bolaning keyingi oilaviy hayotida mustaqil, mas'uliyatli va faol inson bo'lib shakllanishiga zamin yaratadi.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni oilaga tayyorlash — ularning hayotda to'laqonli ishtirok etishini ta'minlovchi murakkab, ammo zarur pedagogik jarayondir. Bu jarayon muvaffaqiyatli kechishi uchun oila, ta'lim muassasasi va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari talab etiladi. Har bir eshitishida nuqsoni bo'lgan bola to'g'ri yondashuv orqali baxtli oilaning to'laqonli a'zosi bo'la oladi.

List of used literature.

1. G. B. Shoumarov, I. O. Haydarov, N. A. Soginov et al. Family psychology: A textbook for students of academic lyceums and vocational colleges. — T.: “Sharq”, 2008. — 296 p.
2. L. Muminova (et al.). Special psychology. – Tashkent: Publisher, 2012, 2016. — 88 p.
3. A. Khudoyberdiyeva. Fundamentals of sign language pedagogy. – Tashkent, 2020.
4. M. Ganiyeva. Special pedagogy. – T.: Science and Technology, 2019.
5. Law of the Republic of Uzbekistan “On the Rights of Persons with Disabilities”, 2021.

**Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and
Innovation – SICMRI 2025**

6. UNESCO. Inclusive Education for Children with Disabilities. – Paris, 2020.